

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В.Н. КАРАЗІНА**

ІВАНОТЧАК НАТАЛІЯ ІЛІВНА

УДК 811.111:159.942.5

**ЛІНГВОКОГНІТИВНІ І ПРАГМАТИЧНІ ПАРАМЕТРИ
ЕМПАТІЇ В АНГЛОМОВНІЙ
ДИТЯЧІЙ ПРОЗІ ЖАНРУ ФЕНТЕЗИ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук**

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
ДОЙЧИК ОКСАНА ЯРОСЛАВІВНА,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника,
доцент кафедри англійської філології

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
БОНДАРЕНКО ЄВГЕНІЯ ВАЛЕРІЇВНА,
Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна,
професор кафедри англійської філології

кандидат філологічних наук, доцент
ТАЦЕНКО НАТАЛІЯ ВІТАЛІЇВНА,
Запорізький національний університет,
докторант кафедри теорії та практики
перекладу з англійської мови

Захист відбудеться “28” вересня 2017 р. о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.64.051.27 Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, Харків, майдан Свободи, 4, ауд. 7-75.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: 61022, Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий “22” серпня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.І. Морозова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

У дисертаційній роботі розглядаються лінгвокогнітивні та прагматичні параметри емпатії в англomовній дитячій прозі жанру фентезі.

Емпатія є формою психічного відображення, що в комунікації виражається ключовою соціальною компетентністю, необхідною для функціонування в людському суспільстві. Навички розуміння намірів та емоцій інших людей через їх мову, спостереження за їхніми рухами, позами, поглядом тощо, закладені у системі дзеркальних нейронів мозку людини, є необхідними для успішної соціальної взаємодії (W. Schwartz). Питання взаємозв'язку емпатії та інших когнітивних та емоційних станів, що пов'язуються з нею, таких як симпатія, розуміння, жаль, співчуття тощо, неодноразово ставало об'єктом дослідження нейрологів, соціальних психологів та психотерапевтів (G. Pijnenborg, J.M. Spikman, B. Jeronimus, A. Aleman, N. Stanger, M. Kavussanu, Ch. Ring). У лінгвістиці було здійснено аналіз сфер вербальної емпатії і емпатійних мовленнєвих актів у французькій мові та виділено співпереживання та співрадість як дві сфери емпатії (А.О. Кузнєцова), досліджено іллокутивні типи виявів емпатії у французькому діалогічному дискурсі, такі як розуміння, співчуття, симпатію, підбадьорення та ін. (Л.О. Азнабаєва, А.О. Аніщенко, Р.А. Газізов, А.О. Кузнєцова). Явище емпатії потрапило в фокус когнітивних досліджень художнього тексту (О.П. Воробйова), когнітивної метафори (G. Lakoff) та прагматики діалогічного дискурсу (Л.В. Козяревич).

Попри статус емпатії як міждисциплінарного об'єкта аналізу, нез'ясованими залишаються засади концептуалізації емпатії в дитячій прозі жанру фентезі, тому інтегрований опис вербалізації емпатії у поєднанні її мовних, когнітивних і комунікативних аспектів, що базуватиметься на залученні як лінгвокогнітивного, так і лінгвопрагматичного параметрів для системного аналізу емпатії в англomовній дитячій прозі жанру фентезі є на часі.

Як особлива форма психічного відображення, що базується на дії дзеркальних нейронів та охоплює широкий спектр емоційно-когнітивних станів, емпатія є комплексним феноменом. Її вивчення в ракурсі когнітивно-дискурсивної парадигми у мовознавстві (О.С. Кубрякова, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, І.С. Шевченко) дозволить повною мірою описати засади концептуалізації емпатії та багатовимірність контексту емпатійних висловлень.

Актуальність дослідження визначається когнітивно-дискурсивним ракурсом роботи в контексті діяльнісного підходу, що зосереджується на виявленні інтерсуб'єктивних смислів емпатії в ситуації дискурсивної

взаємодії та зумовлена потребою у комплексному дослідженні концептуалізації емпатії як передумови формування емоційного інтелекту та основної соціальної компетентності. Вивчення засобів вербалізації емпатії в дитячій літературі жанру фентезі є необхідним з огляду на високий ступінь дидактичності цього типу дискурсу та можливість спрямованого залучення емпатійних висловлень з метою впливу на суспільну свідомість.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дослідження виконано в рамках наукової проблематики кафедри англійської філології факультету іноземних мов ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” у межах держбюджетної наукової теми Міністерства освіти і науки України “Концептуальна та мовна картини світу”, номер державної реєстрації 0113U001963.

Метою дослідження є виявлення лінгвокогнітивних та прагматичних характеристик емпатії в дитячій англійській прозі жанру фентезі.

Реалізація мети дослідження передбачає виконання таких завдань:

- 1) встановити критерії трактування поняття емпатії;
- 2) виявити специфіку категорій емотивності, експресивності, оцінки інтенсивності як детермінант вербалізації емпатії;
- 3) виявити зміст і структуру концепту ЕМПАТІЯ шляхом систематизації синонімів імені концепту та побудувати градаційну шкалу емпатії;
- 4) описати засади концептуалізації емпатії в дитячій прозі жанру фентезі; виявити схемні образи в основі мовної та метафоричної репрезентації емпатії;
- 5) описати розгортання ЕМПАТІЇ як подієвого концепту;
- 6) побудувати аксіологічну шкалу емпатії;
- 7) встановити іллокутивний потенціал емпатійних висловлень, диференціювати конвенційні та емпатійні експресиви.

Об'єктом дослідження є подієвий концепт ЕМПАТІЯ, вербалізований в англійській дитячій прозі жанру фентезі, а **предметом дослідження** є когнітивно-семантичні та прагматичні характеристики мовних засобів вираження емпатії в англійській дитячій прозі фентезі.

Загальнонауковим та методологічним підґрунтям роботи є антропоцентризм та діяльнісний стиль мислення, що зосереджують увагу на встановленні інтерсуб'єктивної сутності когнітивних смислів в ситуації дискурсивної взаємодії. Методологічно дослідження спирається на новітні дослідження в дискурсології (В.І. Карасик, А.М. Приходько, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, І.С. Шевченко), прагматиці (Л.Р. Безугла, Г.Г. Почепцов, І. П. Сусов, І.С. Шевченко) та лінгвокогнітивістиці (О.С. Кубрякова, М.В. Нікітін, W. Croft, T. Clausner), теорії ввічливості

(Т.В. Ларіна, Р. Brown, S. Levinson), теорії концептуальної метафори (Z. Kövecses, G. Lakoff).

Конкретно-науковою методологією є когнітивно-дискурсивний підхід, який розглядає мову-дискурс як ситуативно обумовлену інтерактивну міжсуб'єктну діяльність, спрямовану на вироблення спільної системи орієнтації на основі мовних знаків (Л.Р. Безугла, Є.В. Бондаренко, А.П. Мартинюк, О.І. Морозова, І.С. Шевченко).

Відповідно, використовуються **методи** семантичного аналізу й когнітивного моделювання, метод словникових дефініцій та компонентного аналізу для опису вербалізованого подієвого концепту ЕМПАТІЯ; інтерпретаційно-текстовий аналіз для виявлення дискурсивних контекстів емпатії; інструментарій теорії когнітивної метафори для виявлення конвенційних метафор, які репрезентують концепти ЕМПАТІЇ; функціонально-прагматичний аналіз, що допоміг виявити емпатійну інтенцію та проаналізувати актуалізацію детермінант емпатії в експресивах.

Матеріалом дослідження є висловлення, які втілюють емпатію, виявлені у текстах англomовної дитячої прози фентезі: К.С. Льюїса “Хроніки Нарнії”, Дж.К. Роулінг “Гаррі Поттер” і Дж.Р. Р. Толкіна “Володар пернів” та “Гобіт” загальним обсягом 6 441 сторінка, із залученням лексикографічних джерел. Загальна кількість виявлених дискурсивних контекстів емпатії 2524.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше:

- розроблено типологію емпатії та встановлено особливості її вербалізації в англomовній дитячій прозі фентезі;
- змодельовано шкалу градування емпатії та побудовано аксіологічну шкалу емпатії;
- на основі когнітивно-дискурсивного підходу змодельовано подієвий концепт ЕМПАТІЯ, описано концепти, котрі профілюються на фоні домену ЕМПАТІЯ на матеріалі англomовної дитячої прози фентезі;
- описано кореляцію детермінант емпатії в текстах англomовної дитячої прози фентезі та встановлено іллокутивний потенціал емпатійних висловлень;
- диференційовано конвенційні та емпатійні експресиви.

Наукова новизна отриманих результатів узагальнена в **положеннях, що виносяться на захист:**

1. Подієвий концепт ЕМПАТІЯ є впорядкованою єдністю смислів, що включає “здатність”, “розуміння”, “почуття”, “співпереживання”, та ін. Під впливом людської діяльності у певній комунікативно-прагматичній ситуації ЕМПАТІЯ виникає у свідомості та вербальній поведінці,

розгортаючись як поведінкова реакція у двох скриптах, що відображають пасивні та активні прояви емпатії.

2. Подієвий концепт ЕМПАТІЯ існує у єдності статичних (систематизаційного, категоризаційного, образного) та динамічного (ідентифікаційного) модусів. У систематизаційному модусі конститутивними ознаками поняттєвого складника концепту ЕМПАТІЯ є почуття (*feeling*) та когнітивна здатність (*ability*), комунікація (*saying, sharing*), діяльність (*doing*), відповідно до яких здійснюється категоризація емпатії та виділяються члени концептуальних бінарних опозицій. У категоризаційному модусі концепт ЕМПАТІЯ мотивує категорії субординатного рівня, що структуровані на основі схемних образів ШКАЛА та ШЛЯХ.

3. Концепт ЕМПАТІЯ, як форма психічного відображення, слугує доменом, на фоні якого профілюються емпатійно-марковані та немарковані бінарні концепти. Домен ЕМПАТІЯ має когнітивний та афективний виміри (парцели). Парцела КОГНІТИВНА ЕМПАТІЯ охоплює емпатійно марковані та немарковані концепти – представники бінарних опозицій: РОЗУМІННЯ – НЕРОЗУМІННЯ, ТАКТ – БЕЗТАКТНІСТЬ, а також БУЛІНГ. Парцела АФЕКТИВНА ЕМПАТІЯ включає емпатійно (афективно) марковані та немарковані концепти – представники бінарних опозицій: СИМПАТІЯ – АНТИПАТІЯ, ЖАЛЬ – БЕЗЖАЛЬНІСТЬ, СПІВЧУТТЯ – НЕМИЛОСЕРДНІСТЬ.

4. Образно-ціннісні складники концептів домену ЕМПАТІЯ репрезентовані когнітивними метафорами та базуються на сенсорній, переважно візуальній основі як результат безпосереднього чи опосередкованого чуттєвого досвіду. Розуміння емоцій, думок, намірів та мотивів інших людей метафоризуються як візуальне сприйняття (UNDERSTANDING is SEEING). Емоційний вплив (EMOTIONAL EFFECT) осмислюється як фізичний контакт (PHYSICAL CONTACT). Образно-ціннісний складник концепту ЕМПАТІЯ як профільованої сутності осмислюється як сила, ліки, звільнення до тягаря, підняття настрою (EMPATHY IS MEDICINE, EMPATHY IS POWER TO FREE FROM BURDEN, EMPATHY IS POWER TO RAISE SPIRIT).

5. На мовному рівні концепти домену ЕМПАТІЯ виражаються певним набором лексико-граматичних засобів (лексемами імен концептів, лексемами їх синонімічного ряду, заперечними граматичними формами відповідних дієслів репрезентантів концептів тощо) та детермінантами емпатії (емотивність, експресивність, оцінка, інтенсивність), що актуалізують відповідні концептуальні ознаки.

6. Детермінантами оцінних експресивів емпатії є оцінність, емотивність, експресивність, інтенсивність. Оцінний компонент є невід'ємною частиною

наративів і експресивів емпатії в діалогічному мовленні. Інтенсифікація в емпатії дозволяє зменшувати чи збільшувати переконливість висловлення. Зменшення іллокутивної сили висловлення досягається шляхом використання модераторів різної прагматичної спрямованості, що передають значення наближення, знецінення, применшення. Оцінні експресиви виражають почуття та ставлення, допомагаючи реалізувати інтенцію емпатії, є не пов'язаними із соціальними нормами і стереотипами, їх очікуваним перлокутивним ефектом є зміна емоційного стану адресата та його безпосередня емоційна реакція.

Теоретичне значення роботи визначене тим, що її результати та висновки сприятимуть кращому розумінню емпатії як складної форми психічного відображення та її актуалізації та інтерпретації в тексті. Розкриття змісту концепту ЕМПАТІЯ та визначення іллокутивного і аксіологічного потенціалу емпатійних висловлень є внеском у розв'язання актуальних питань когнітивної лінгвістики, когнітивної аксіології, теорії концептуальної метафори та лінгвопрагматики.

Практична цінність роботи полягає у можливості використання її результатів у лекційних курсах когнітивної лінгвістики (розділ “Когнітивна поетика”), теорії мовної комунікації, лінгвопрагматики (розділ “Прагматика ввічливості”), соціолінгвістики (розділ “Мова і суспільство”), загального мовознавства (розділи “Мова і мислення”, “Мова і мовлення”) та спецкурсах з лінгвістичної аксіології та теорії концептуальної метафори.

Основні положення дисертації пройшли апробацію на *десяти міжнародних конференціях*: Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури” (Одеса, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації” (Острог, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів” (Львів, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “II Таврійські філологічні читання” (Херсон, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Актуальні питання та проблеми сучасної мови та літератури” (Одеса, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Мова і засоби масової комунікації на сучасному історичному етапі” (Львів, 2016 р.), VII Міжнародному науковому форумі “Сучасна іноземна філологія: дослідницький потенціал” (Харків, 2016 р.), II Міжнародній науковій конференції УАКЛіП “Когнітивна лінгвістика у міждисциплінарному контексті: теорія і практика” (Черкаси, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Filologia, Socjologia i Kulturoznawstwo. East

European Conference” (Poznan, 2016), Міжнародній науковій конференції “Scientific and Professional Conference Philology and Linguistics in the Digital Age – FiLiDA 2017” (Будапешт, 2017) та на звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (2015–2017 рр.)

Публікації. Основні положення дисертації викладені у шести одноосібних статтях (5 – у фахових виданнях України та 1 – за кордоном) та тезах восьми доповідей на конференціях.

Обсяг та структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, списків використаної літератури та лексикографічних джерел, джерел ілюстративного матеріалу, та додатків, що містять 11 таблиць та 3 рисунка. Додатково 2 таблиці та 6 рисунків подаються у тексті дисертації. Бібліографія налічує 263 використані праці вітчизняних та зарубіжних авторів, 19 лексикографічних джерел та 18 джерел дослідження. Загальний обсяг дисертації – 9,3 авторських аркуша, обсяг основного тексту 7,5 авторських аркуша.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** визначено об’єкт, предмет, мету і завдання дослідження, його актуальність і наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, охарактеризовано матеріал і методи дослідження, сформульовано положення, що виносяться на захист.

У **першому розділі “Теоретичні засади дослідження емпатії в дитячій англійській прозі жанру фентезі”** окреслено поняттєві межі емпатії, визначено її прагматико-комунікативний потенціал, описано детермінанти вербалізації емпатії та їх функціонування в експресивах емпатії. Розглянуто засади концептуалізації емпатії, роль схемних образів у формуванні передконцептуальної структури та особливості виділення структури домену ЕМПАТІЯ в термінах концептів та когнітивної метафори.

Емпатія є універсальним довербальним когнітивно-афективним утворенням, що визначає поведінку суб’єкта у ситуації соціальної взаємодії та вербалізується знаком, набуваючи аксіологічних смислів. Вона визначається як форма психічного відображення, нейрофізіологічною основою якого є дія дзеркальних нейронів, що охоплює широкий спектр емоційно-когнітивних станів та процесів, викликаних трансформацією переживань об’єкта емпатії у власні. З точки зору психології, в руслі інтегративного напрямку емпатія постає в поєднанні емоційного,

когнітивного та поведінкового компонентів та вважається одним з основних механізмів розвитку емоційного інтелекту.

Дослідження емпатії в когнітивно-дискурсивній парадигмі ґрунтується на розумінні дискурсу як мовлення у контексті соціальної та мисленнєвої діяльності, як єдності процесу й результату (Н.Д. Арутюнова, В.І. Карасик, О.І. Морозова, І.С. Шевченко). Емпатія розглядається з точки зору її онтології (походження, причин, типів тощо) як певна здатність людини у межах лінгвокогнітивного підходу, і з точки зору феноменології (функцій та засобів реалізації у мові й мовленні) як комунікативний регулятив – у лінгвопрагматичному плані (Є.В. Бондаренко).

Будучи, з одного боку, орієнтованою на соціальне функціонування, а з іншого – на мислення та емоції, емпатія постає суспільно-психологічним подієвим концептом. Подієвий концепт є ментальним представленням певної події чи дії відповідно до фрейму-сценарію - послідовності епізодів, що розгортаються у часі й просторі (І.С. Шевченко). Як подієвий концепт, ЕМПАТІЯ розгортається у свідомості та вербальній поведінці під впливом людської діяльності у певній комунікативно-прагматичній ситуації, постаючи у різноманітті конститuantів КОГНІТИВНОЇ та АФЕКТИВНОЇ парцел домену ЕМПАТІЯ. У межах певного дискурсивного контексту розглядається можливість розгортання повного чи неповного сценарію емпатії.

Зважаючи на те, що емпатія є багатоаспектною структурою, що включає когнітивний (розуміння ментальних станів інших людей) та афективний компоненти (емоційна реакція на досвід інших), вона представлена набором концептів в межах концептуального домену ЕМПАТІЯ: СПІВЧУТТЯ, РОЗУМІННЯ, ТАКТ, БУЛІНГ, НЕРОЗУМІННЯ, ЖАЛЬ, СИМПАТІЯ та ін.

Моделювання подієвого концепту ЕМПАТІЯ здійснюється із залученням моделей категоризації (схемних образів, метафоричних моделей). Як концептуальний домен ЕМПАТІЯ структурується схемними образами ШКАЛА (SCALE), ШЛЯХ (PATH) та ВВЕРХ (UP) ВНИЗ (DOWN).

Концептуалізація емпатії здійснюється в термінах схемної системи силової взаємодії. Модель емпатії описується таким чином:

1) розуміння (не) викликає активну емпатію в А 2) емпатія (не) веде до певної реакції в А;

1) реакція (не) викликає емоцію в В 2) емоція (не) веде до певної реакції в В.

З іншого боку, емпатія метафоризується через її передбачувані типові причини чи наслідки: EMPATHY IS MEDICINE, EMPATHY IS POWER TO FREE FROM BURDEN, EMPATHY IS POWER TO RAISE SPIRIT; або осмислюється через метафоричну реалізацію її складових. У процесі

розгортання подієвого концепту ЕМПАТІЯ розуміння є першою фазою та необхідною умовою:

And he was miserable, alone, lost. A sudden understanding, a pity mixed with horror, welled up in Bilbo's heart: a glimpse of endless unmarked days without light or hope of betterment, hard stone, cold fish, sneaking and whispering. (J.R.R. Tolkien "The Hobbit" p. 64)

Тут розуміння метафоризується через втілене пізнання, те, що легко побачити, легко зрозуміти: UNDERSTANDING є SEEING. Відповідно до концепції втіленого пізнання, емпатія також категоризується як фізичне явище: EMOTIONAL CONTACT is PHYSICAL CONTACT, EMOTIONAL EFFECT is PHYSICAL EFFECT.

Когнітивно-дискурсивний підхід дає змогу комплексного аналізу емпатії в багатоманітні її когнітивних і прагматичних смислів. Інтерпретаційні смисли емпатії є дискурсивно обумовленими і реалізуються лише в контексті. Засобом інференції інтерсуб'єктивного смислу емпатії в контексті дискурсу є категорії емотіології як детермінанти емпатії, що виражають прагматичні аспекти її модусів (оцінку, емотивність).

Дискурсивний контекст емпатії визначається як фрагмент дискурсу, рівний висловленню в межах одного чи кількох речень, який містить лексичні та/або синтаксичні засоби вербалізації емпатії та детермінанти її реалізації в дискурсі. У нашій роботі виділяємо такі типи дискурсивних контекстів емпатії: 1) *експресиви емпатії* (оцінні експресиви) – мовленнєві акти психологічної підтримки співрозмовника, що визначаються як мовленнєва взаємодія адресанта та адресата для зміни емоційного стану адресата шляхом конструювання ними дискурсивного значення в процесі спілкування; 2) *наративи емпатії* – репрезентація емпатії як події чи послідовності подій; 3) *deskриптиви емпатії* – авторська оцінка стану персонажа в певному контексті. Оскільки активні прояви емпатії є реакцією на переживання іншої людини в процесі комунікації, їх найповніше характеризує комунікативний компонент – здатність засобами комунікації передавати співрозмовникові розуміння його переживань, готовність надати допомогу, покращити емоційний стан адресата. Висловлення, спрямовані на емоційну реакцію, називаємо оцінними експресивами. Їхньою іллокутивною метою є вираження власного емоційного стану та/або здійснення певного емоційного впливу на адресата. Оцінні експресиви виражають почуття та ставлення, допомагаючи реалізувати інтенцію емпатії. Емпатійні експресиви спрямовані на зміну емоційного стану адресата, тоді як наративи емпатії описують вираження емоційно-когнітивного резонансу адресанта.

У другому розділі “Методологічні засади дослідження емпатії в англomовній дитячій прозі фентезі” описано методологію та методику дослідження емпатії в дитячій англomовній прозі жанру фентезі. Спираючись на характеристику дискурсу як комунікативної системи-гештальта, що визначається єдністю аспектів використання мови, передавання/конструювання ідей та переконань (когнітивний аспект), соціально-прагматичним аспектом – взаємодією комунікантів у певних соціально-культурних контекстах і ситуаціях (І.С. Шевченко), та зважаючи на те, що емпатія, з одного боку, звернена на соціальне функціонування, а з іншого – на мислення та емоції, доцільним є вивчення емпатії в руслі когнітивно-дискурсивного підходу. ЕМПАТІЯ є елементом двох корелюючих структур свідомості: когнітивної та оцінно-прагматичної, що відповідно виражається її компонентами – когнітивним, що співвідносить концепт з координатами системи сукупного об’єктивованого знання, та прагматичним, що співвідносить його з системою оцінок. Виведення інференцій щодо лінгвокогнітивних когнітивних та прагматичних параметрів концепту здійснюється шляхом *методики когнітивно-дискурсивної інтерпретації* (А.П. Мартинюк). Одиницею аналізу є дискурсивний контекст, що містить мовні засоби експліцитної або імпліцитної актуалізації концепту. Засобом інференції інтерсуб’єктивного смислу емпатії в контексті дискурсу є категорії емотіології як детермінанти емпатії (емотивність, експресивність, оцінка, інтенсивність), що виражають прагматичні аспекти її модусів (оцінку, емотивність).

Дискурсивні контексти первинної кваліфікації (експліцитної) інтерпретуються в термінах схемного мапування, яке передбачає активацію схемної структури (схемного образу) і співвіднесення певних сутностей з відповідними концептами домену ЕМПАТІЯ, на фоні якого профілюються відповідні лексичні концепти.

Дискурсивні контексти вторинної кваліфікації (імпліцитної) інтерпретуються шляхом метафоричного мапування, тобто проектування структур царини джерела, що залучаються для осмислення певної сутності на царину цілі, що репрезентує сутність, яка осмислюється.

Дослідження здійснювалось у декілька послідовних етапів. На *першому етапі* проведено *компонентний аналіз* лексеми *empathy* та синонімів. Далі шляхом *квантитативного методу* було визначено домінантні семи, що дозволило інвентаризувати типи емпатії. Компонентний аналіз основного значення лексеми *empathy*, її синонімів та антонімів виявив конститутивні ознаки інтенціоналу концептуальної царини ЕМПАТІЯ. На *другому етапі* дослідження шляхом *опозиційного аналізу* було здійснено класифікацію типів емпатії на підставі семантично релевантної розбіжності за

диференційними ознаками *активність/пасивність, когнітивний/афективний, емпатійно маркований/емпатійно немаркований*. Далі шляхом *модусного моделювання* були виявлені операційні модуси, що інтегрують когнітивний і прагматичний зміст концепту. *Третім етапом* було виявлення схемних образів в основі концептуальної структури шляхом *концептуального аналізу*. *Четвертим етапом* було застосування *інструментарію теорії концептуальної метафори* – для виявлення та опису конвенційних та образних метафор, що репрезентують образно-ціннісний складник концепту. *П'ятий етап* передбачав застосування *інтерпретаційно-текстового аналізу* для виявлення дискурсивних контекстів актуалізації емпатії шляхом опису вживання лексико-граматичних засобів об'єктивації емпатійно маркованих та немаркованих концептів та встановлення кореляції детермінант емпатії. *Шостим етапом* був *функціонально-прагматичний аналіз*, що допоміг виявити емпатійну інтенцію та проаналізувати актуалізацію детермінант емпатії в експресивах. На цьому етапі досліджено оцінку та норму в емпатії та побудовано аксіологічну шкалу емпатії; виявлено іллокутивну спрямованість та тип мовленнєвих актів у дискурсивних контекстах емпатії; визначено засоби зміни модальності в емпатійних висловленнях внаслідок інтенсифікації; досліджено роль емпатії в стратегіях ввічливості зближення та віддалення; здійснено аналіз впливу емпатії на “лице” комунікантів; диференційовано ввічливість та емпатію в дискурсивних контекстах шляхом розмежування конвенційних та оцінних експресивів.

У третьому розділі “**Лінгвокогнітивні параметри емпатії в дитячій англійській прозі жанру фентезі**” здійснено опис декларативних знань концепту ЕМПАТІЯ в термінах модусної моделі: досліджено градуальність проявів емпатії в рамках систематизаційного модусу, виявлено схемні образи як основу передконцептуальної структури ЕМПАТІЇ в рамках категоризаційного модусу. Охарактеризовано подієвий концепт ЕМПАТІЯ, змодельовано структуру концептуального домену ЕМПАТІЯ та описано репрезентацію домену ЕМПАТІЯ лексико-граматичними засобами англійської мови.

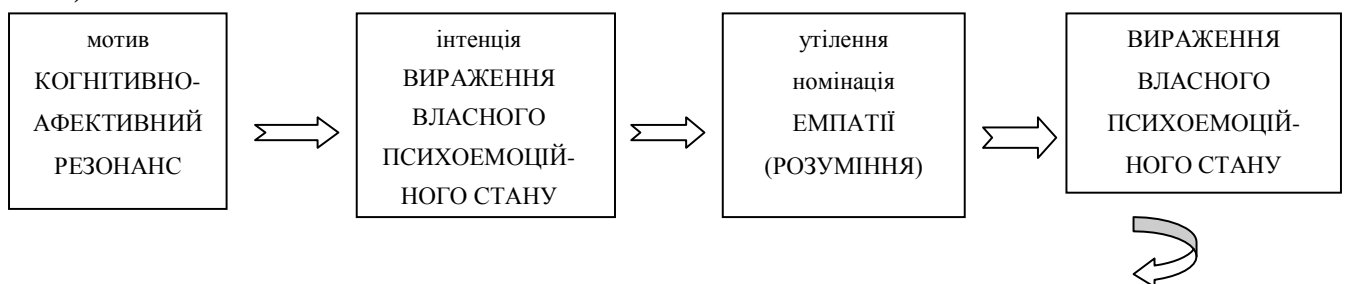
Подієвий концепт ЕМПАТІЯ розгортається у двох послідовних фазах, відображаючи пасивні та активні прояви емпатії. **Перша фаза** полягає у трансформації стану суб'єкта у власний (переживання відповідних емоційних станів, усвідомлення мотивів, намірів об'єкта емпатії та ін.) та номінації цього стану за допомогою лексико-граматичних засобів вербалізації відповідних концептів-вузлів подієвого концепту ЕМПАТІЯ. Онтологічною ознакою поняття ЕМПАТІЯ є дія, базовим фреймом мережі є акціональний (С.А. Жаботинська): ХТОСЬ агент (суб'єкт ЕМПАТІЇ) діє на КОГОСЬ експерієнцера (суб'єкт ЕМПАТІЇ / 3 особа / читач); діє ТАМ

(свідомість); діє ТАК (СПОСІБ ДІЇ), трансформуючи переживання об'єкта у власні; діє задля МЕТИ/РЕЗУЛЬТАТУ вираження власного психоемоційного стану; діє ТАК (ОЗНАКА ДІЇ) щиро. Поняття ЕМПАТІЯ характеризується ще одною онтологічною ознакою – здатність (capacity). Тому акціональний фрейм доповнюється предметним, який характеризує агенса (суб'єкт ЕМПАТІЇ) як ТАКИЙ, що має здатність до емпатії.

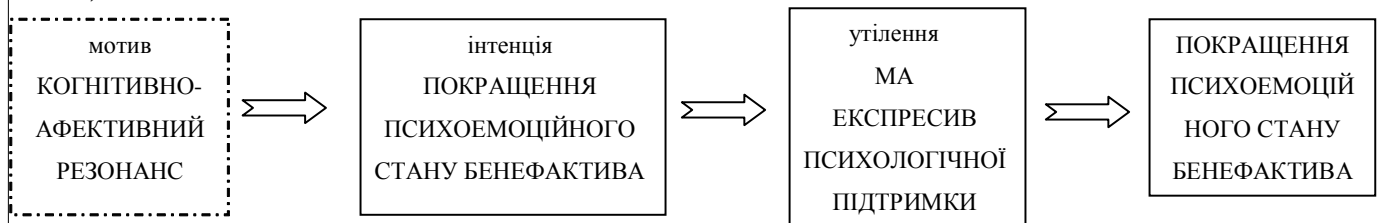
Друга фаза представляє розгортання активних проявів емпатії, що мають на меті покращення психоемоційного стану адресата: ХТОСЬ агенса (суб'єкт ЕМПАТІЇ) діє на КОГОСЬ бенефактива (об'єкт ЕМПАТІЇ); діє ТАМ (соціальна сфера); діє ТАК (СПОСІБ ДІЇ) виражаючи власний психоемоційний стан; діє задля МЕТИ/РЕЗУЛЬТАТУ покращення психоемоційного стану бенефактива; діє за допомогою ТАКОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ (експресив психологічної підтримки: втішання, співчуття, розуміння, підбадьорення); діє ТАК (ОЗНАКА ДІЇ) толерантно.

Отже, ЕМПАТІЯ є **подієвим концептом**, що розгортається у часі, має динамічний характер, може концептуалізуватися у вигляді двох (послідовних) скриптів та втілюється шляхом номінації емпатії лексико-граматичними засобами вербалізації відповідних концептів та/або мовленнєвими актами психологічної підтримки:

1)

2)

Виявлено концептуальні ознаки емпатійно маркованих та немаркованих членів бінарних концептуальних опозицій, що профілюються на фоні відповідних парцел домену ЕМПАТІЯ. Наприклад, концепти ТАКТ та БЕЗТАКТНІСТЬ характеризуються такими концептуальними ознаками як відсутність/ наявність: “втручання в чужі справи”, “втручання в особисте життя”, “пліт кування”, “нав’язування власної точки зору, ідей, присутності”, “безпідставної критики”, “недоречного зауваження чи вчинку”.

Досліджено образно-ціннісний зміст концептів ЕМПАТІЇ шляхом виявлення корелятив концептуальних метафор. Емпатія втілюється як чуттєвий образ на візуальній основі та як сила, ліки, звільнення від тягара, підняття настрою (EMPATHY IS MEDICINE, EMPATHY IS POWER TO FREE FROM BURDEN, EMPATHY IS POWER TO RAISE SPIRIT).

У четвертому розділі “Оцінно-прагматичні параметри емпатії в дитячій англomовній прозі жанру фентезі” досліджено об’єктивний та суб’єктивний компоненти оцінки в емпатії, побудовано аксіологічну шкалу емпатії, виявлено норму в емпатії. Описано роль інтенсифікаторів як засобів зміни модальності в дискурсивному контексті емпатії. Досліджено взаємовідношення емпатії та ввічливості в контексті стратегії збереження обличчя адресата, виявлено іллокутивні типи емпатійних висловлень в діалогічному мовленні, досліджено прагматичні інференції емпатії в світлі теорії релевантності (D. Sperber, D. Wilson).

У лінгвістичному аспекті аналіз оцінки спирається на розуміння необхідності дослідження як суб’єктивного так і об’єктивного аспектів оцінки у їх співвідношенні. Об’єктивний компонент в структурі оцінки співвідносить її зі ступенем вираження певної ознаки. Оцінна шкала розгортається в двох напрямках – в бік збільшення і в бік зменшення ознаки. За точку відліку шкали приймається нульовий ступінь вираження емпатії – байдужість (*indifference*). Проте аксіологічна норма лежить не в середині шкали, а збігається з її позитивним краєм. На позитивному полюсі шкали знаходяться всі типи емпатійних станів, що передбачають небезсторонність, когнітивне чи афективне залучення до досвіду іншої людини, такі як співчуття, жаль, симпатія, розуміння, такт. Емоційне і раціональне в оцінці виражають два різні аспекти відношення суб’єкта до об’єкта, перша – його почуття, друга – погляди. Вони співвіднесені з типами емпатії – афективною та когнітивною.

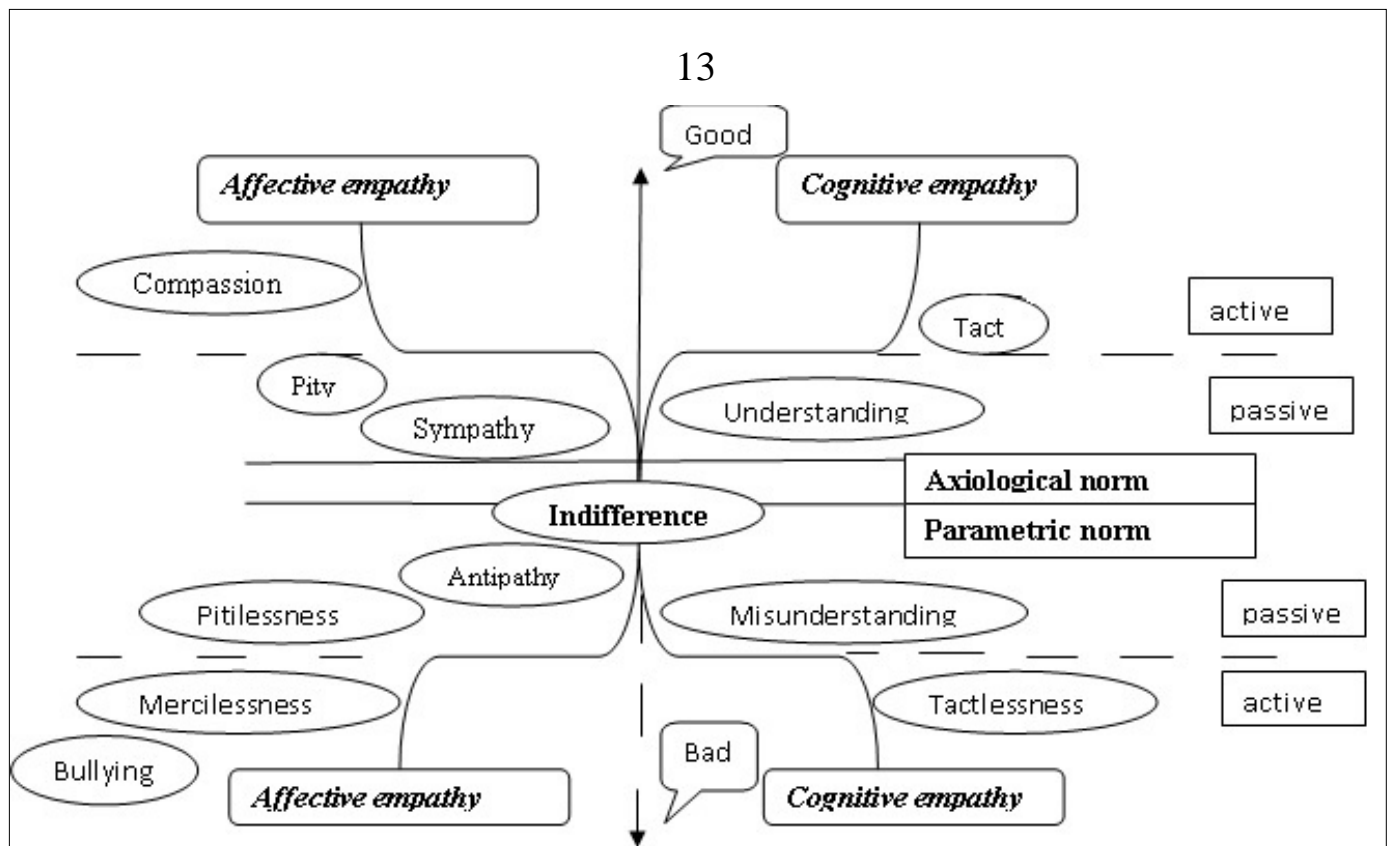

Рис 1. Аксиологічна шкала емпатії

Суб'єктивний компонент оцінки виявляє позитивне чи негативне ставлення суб'єкта оцінки до її об'єкта. Суб'єктивний компонент оцінки відображають оцінні висловлення – оцінні експресиви. Все, що пов'язане з адресатом, оцінюється позитивно або негативно для того, щоб вплинути на емоційний стан з метою досягнення успіхів в комунікації. Без такої оцінки неможливе емпатійне розуміння іншої людини, яке є першою фазою, невід'ємним когнітивним компонентом процесу емпатії:

Don' you worry, Harry. You'll learn fast enough. Everyone starts at the beginning at Hogwarts, you'll be just fine. Just be yerself. I know it's hard. Yeh've been singled out, an' that's always hard. But yeh'll have a great time at Hogwarts – I did – still do, 'smatter of fact. (Rowling J. K. 1998, с. 86)

У прикладі виражається розуміння почуттів адресата, що потрапив у нове середовище та на якого покладають великі надії (“*I know it's hard. Yeh've been singled out, an' that's always hard*”). Емпатійним експресивом є підбадьорення: “*Don' you worry... You'll learn fast enough*”.

Іллокутивними типами емпатійних висловлень в діалогічному мовленні англomовної дитячої прози жанру фентезі є мовленнєві акти психологічної підтримки: розуміння, втішання, співчуття, заспокоєння, підбадьорення, виправдання. Вони належать до класу еспресивів, мають на меті зміну емоційного стану адресата та актуалізують емпатійно марковані концепти (РОЗУМІННЯ, СПІВЧУТТЯ, ЖАЛЬ). Для посилення іллокуції використовуються як лексичні, так і граматичні засоби. Зменшення іллокутивної сили висловлення досягається шляхом використання

модераторів різної прагматичної спрямованості, що передають значення наближення, знецінення, применшення та дозволяють пом'якшувати різкість висловлювання.

ВИСНОВКИ

Вивчення емпатії в руслі когнітивно-дискурсивного підходу дозволило синтезувати елементи семантико-когнітивного та прагматичного трактування лексично виражених концептів, розглядаючи емпатію крізь призму її дискурсивного функціонування.

Емпатія є універсальним довербальним когнітивно-афективним утворенням, формою психічного відображення, що визначає поведінку суб'єкта у ситуації соціальної взаємодії та вербалізується знаком, набуваючи аксіологічних смислів. З позицій когнітивно-дискурсивного підходу концепт ЕМПАТІЯ постає як актуалізований у дискурсі індивідуальний смисл, що віддзеркалює соціально-психологічний досвід, – суспільно-психологічний подієвий концепт. У певній комунікативно-прагматичній ситуації ЕМПАТІЯ виникає у свідомості та вербальній поведінці, розгортаючись як поведінкова реакція у двох скриптах, що відображають пасивні та активні прояви емпатії.

Концепт ЕМПАТІЯ існує у єдності статичних (систематизаційного, категоризаційного, образного) та динамічного (ідентифікаційного) модусів. У систематизаційному модусі конститутивними ознаками інтенціоналу подієвого концепту ЕМПАТІЯ є почуття (*feeling*) та когнітивна здатність (*ability*), комунікація (*saying, sharing*), діяльність (*doing*).

У категоризаційному модусі ЕМПАТІЯ постає як концептуальний домен та є фоном, на основі якого профілюються концепти його парцел. Домен ЕМПАТІЯ має когнітивний та афективний виміри (парцели). Когнітивний вимір співвідноситься з концептами РОЗУМІННЯ, НЕРОЗУМІННЯ, ТАКТ, БЕЗТАКТНІСТЬ, БУЛІНГ, а афективний – з концептами СИМПАТІЯ, АНТИПАТІЯ, ЖАЛЬ, БЕЗЖАЛЬНІСТЬ, СПІВЧУТТЯ, НЕМИЛОСЕРДНІСТЬ.

Концепти бінарних концептуальних опозицій відзначаються наявністю / відсутністю певних концептуальних ознак. Наприклад, концепти ЕМПАТІЙНЕ РОЗУМІННЯ / НЕРОЗУМІННЯ визначаються наявністю / відсутністю таких когнітивних ознак як “знання”, “сприйняття”, “бачення”, “оцінка”, “здатність”, “розум”, “толерантне ставлення”, “судження”, “згода”.

Поряд з лексико-граматичними засобами актуалізації концептів (лексеми імен концептів та їх синоніми, граматичні засоби та ін.), наявні засоби вираження оцінки, емотивності, експресивності, інтенсифікації (номінації

емоцій, графічні засоби вираження експресивності, еліпсис, окличні речення, прислівники-інтенсифікатори та модератори тощо). Детермінантами оцінних експресивів емпатії є оцінність, емотивність, експресивність, інтенсивність. Поряд з іншими детермінантами емпатії, оцінний компонент є невід'ємною частиною як наративів емпатії, так і експресивів емпатії в діалогічному мовленні. Все, що пов'язане з адресатом, оцінюється позитивно або негативно для того, щоб вплинути на емоційний стан з метою досягнення успіхів в комунікації. Без оцінки неможливе емпатійне розуміння іншої людини, яке є першою фазою, невід'ємним когнітивним компонентом процесу емпатії. Аксіологічна шкала емпатії співвіднесена з її афективним чи когнітивним типами.

Іллокутивними типами емпатійних висловлень в діалогічному мовленні англomовної дитячої прози жанру фентезі є мовленнєві акти психологічної підтримки: розуміння, втішання, співчуття, заспокоєння, підбадьорення, виправдання. Вони належать до класу експресивів, мають на меті зміну емоційного стану адресата та актуалізують емпатійно марковані концепти (РОЗУМІННЯ, СПІВЧУТТЯ, ЖАЛЬ).

У метафоричний спосіб емпатія в дитячій літературі може бути описана як невидиме тло, що онтологічно визначає сутність речей: через об'єктивацію СПІВЧУТТЯ, ЖАЛЮ, НЕРОЗУМІННЯ, БУЛІНГУ, та ін., що є відповідно емпатійно маркованими та немаркованими в контексті типології емпатії, реалізується дидактична функція в дискурсі та формуються засади соціалізації та емоційний інтелект юного читача.

Пропонована дисертація відкриває **перспективи** здійснення подальших досліджень у таких напрямках: висвітлення лінгвопрагматичних характеристик втілення емпатії в різних типах дискурсу, вивчення суб'єкта та об'єкта емпатії як мовних особистостей, дослідження гендерних маркерів реалізації емпатії, аналіз інших когнітивно-афективних утворень на основі розробленої методики.

Основні положення роботи відображено у таких публікаціях:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Іванотчак Н.І. Емпатія в аспекті категорій градуальності, оцінки та норми / Н.І. Іванотчак // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія» : збірник наукових праць. – Одеса : “Гельветика”, 2015. – Вип. 16. – С.112–116.
2. Іванотчак Н.І. Когнітивна метафора як засіб вербалізації емпатії в англomовній дитячій прозі фентезі / Н.І. Іванотчак // Наукові записки

- ВДПУ. Серія “Філологія” : збірник наукових праць. – Вінниця, 2015. – С. 133–138.
3. Іванотчак Н.І. Типи емпатії в англomовній дитячій прозі фентезі / Н.І. Іванотчак // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Філологічна” : збірник наукових праць. – Острог : Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2015. – Вип. 56. – С. 120–124.
  4. Іванотчак Н. І. Схемні образи як передконцептуальна основа емпатії / Н.І. Іванотчак // Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство) : збірник наукових праць. – Том 1. – № 5. – Дрогобич, 2016. – С. 124–127.
  5. Іванотчак Н.І. Емпатія та ввічливість у контексті стратегії збереження обличчя / Н.І. Іванотчак // Нова філологія. Збірник наукових праць. Філологічні науки. – Запоріжжя, ЗНУ. – 2017. – № 70. – С. 86–91.
  6. Ivanotchak N.I. Concept Bullying in Juvenile Fantasy Prose: Cognitive Communicative Approach / N.I. Ivanotchak // Science and Education a New Dimension. Philology. Volume 35. – Issue 125. – Budapest, 2017. – С. 33–35.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Іванотчак Н.І. Емпатія та когнітивна метафора / Н.І. Іванотчак // Актуальні питання та проблеми сучасної мови та літератури : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 14-15 серпня 2015 р. – Одеса : Південноукраїнська організація “Центр філологічних досліджень”, 2015. – С. 55–59.
8. Іванотчак Н.І. Прагматичні аспекти емпатії в англomовній дитячій прозі фентезі / Н.І. Іванотчак // Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів : матеріали міжнародної науково-практичної конференції: 13-14 листопада 2015. – Львів : ГО “Наукова філологічна організація “ЛОГОС” , 2015. – С. 100–102.
9. Ivanotchak. N.I. Linguistic Explorations of Empathy / N.I. Ivanotchak // “II Таврійські філологічні читання” : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 21-21 травня 2016 р. – Херсон : Видавничий дім “Гельветика”, 2016. – С. 196–198.
10. Іванотчак Н.І. Комунікативно-прагматична типологія емпатії / Н.І. Іванотчак // Актуальні питання та проблеми сучасної мови та літератури : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 19-20 серпня 2016 р. – Одеса : Південноукраїнська організація “Центр філологічних досліджень”, 2016. – С. 44–47.

11. Іванотчак Н.І. Категорія оцінки в емпатії / Н. І. Іванотчак // Мова і засоби масової комунікації на сучасному історичному етапі : матеріали міжнародної науково-практичної конференції : м. Львів, 9-10 вересня 2016 р. – Львів : ГО “Наукова філологічна організація “ЛОГОС”. – С. 77-81.
12. Іванотчак Н.І. Empathy as Multidisciplinary Field of Study / N.I. Ivanotchak // Когнітивна лінгвістика у міждисциплінарному контексті : теорія і практика : матеріали міжнародної наукової конференції УАКЛіП / ЧНУ імені Богдана Хмельницького, Черкаси, 8-10 жовтня 2016 [відп. ред. С. А.Жаботинська]. – Черкаси : Видавець ФОП Гордієнко Є. І., 2016. – С. 20.
13. Іванотчак Н.І. Детермінанти емпатії в експресивах / Н.І. Іванотчак // Сьомий міжнародний науковий форум. Сучасна іноземна філологія: дослідницький потенціал : тези доповідей у 2-х ч. / За ред. проф. В.О. Самохіної. – Х. : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 68–70.
14. Ivanotchak N.I. Empathy in Juvenile Fantasy Prose: Cognitive Communicative Approach / N.I. Ivanotchak // Zbior artykulow naukowych. Konferencij Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej “Literatura, socjologia i kulturoznawstwo. East European Conference” (29.11.2016 – 30.11.2016) – Warszawa : Wydawca: Sp. z. o. o. “Diamond trading tour”. – 2016. – С. 32–36.

АНОТАЦІЯ

Іванотчак Н.І. Лінгвокогнітивні і прагматичні параметри емпатії в англomовній дитячій прозі жанру фентезі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України. – Харків, 2017.

Дисертація присвячена вивченню лінгвокогнітивних та прагматичних аспектів вербалізації емпатії в дитячій англomовній прозі фентезі. Емпатія визначається як подієвий концепт, що постає у різноманітті конститuantів КОГНІТИВНОЇ та АФЕКТИВНОЇ парцел домену ЕМПАТІЯ та розгортається у двох скриптах, які представляють її активні та пасивні прояви, та виявляють можливість повного чи неповного розгортання сценарію емпатії в межах певного дискурсивного контексту.

Інтерпретація смислу емпатії здійснюється шляхом встановлення кореляції детермінант емпатії (оцінності, емотивності, експресивності, інтенсивності) в дискурсивних контекстах. Іллокутивною метою експресивів

емпатії є вираження власного емоційного стану та/або здійснення певного емоційного впливу на адресата.

Ключові слова: афективна емпатія, дитяча проза фентезі, експресив, емпатія, когнітивна емпатія, когнітивно-дискурсивний підхід, подієвий концепт.

АННОТАЦИЯ

Иванотчак Н.И. Лингвокогнитивные и прагматические параметры эмпатии в англоязычной детской прозе жанра фэнтези. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина Министерства образования и науки Украины. – Харьков, 2017.

Диссертация посвящена изучению лингвокогнитивных и прагматических аспектов вербализации эмпатии в детской англоязычной прозе жанра фэнтези. В работе раскрыта глубинная природа эмпатии с позиции когнитивной лингвистики, лингвистической эмотиологии и прагмалингвистики. Изучены особенности вербализации эмпатии в англоязычной детской прозе жанра фэнтези, а именно лексические и грамматические средства вербализации соответствующих концептов и эмпатийные иллюкативные типы психологической поддержки в дискурсивных контекстах англоязычной детской прозы фэнтези. Использование результатов как прагматических, так и лингвокогнитивных исследований в ракурсе когнитивно-дискурсивной парадигмы позволило описать основы концептуализации эмпатии и многомерность контекста эмпатийных высказываний.

Эмпатия определяется как событийный концепт, который развертывается в сознании и вербальном поведении в коммуникативно-прагматической ситуации, реализуясь в разнообразии конститuentов **КОГНИТИВНОЙ** и **АФФЕКТИВНОЙ** парцелл домена **ЕМПАТИЯ** и разворачиваясь в двух скриптах, представляющих активные и пассивные проявления эмпатии и возможность полного или неполного разворачивания сценария эмпатии в рамках определенного дискурсивного контекста.

Интерпретация смысла эмпатии осуществляется при помощи инструментария схемного и метафорического когнитивного картирования, а также установления корреляции детерминант эмпатии в дискурсивных контекстах, представляющих коммуникативную стратегию эмпатии.

Компонентный анализ значений, найденных в тезаурусах лексем эмпатийных эмоциональных и когнитивных состояний (симпатия, понимание, сочувствие и др.) и их антонимов, а также определение веса и

иерархии сем в словарных определениях, показали, что подтвержденное эмпирическими исследованиями условное разделение эмпатии на когнитивную и аффективную отображается в языке. Анализ подтверждает наличие сем, выражающих эмоциональность (feeling, sympathy, sorrow) и когницию (knowledge, ability, understanding) в определениях эмпатийных состояний, и позволяет отнести их к аффективному или когнитивному типу эмпатии соответственно.

Эмпатийные состояния, относящиеся к определенному когнитивному или аффективному типу, являются не равнозначными по уровню выражения эмпатии. Вместе с когнитивными и эмотивными семами, некоторые содержат деятельностные семы (doing, sharing, saying, showing) и, соответственно, выражают высший или низший уровень когнитивной или аффективной эмпатии. Процесс эмпатии структурируется при помощи схемного образа ПУТЬ (PATH), где безразличие (indifference) - это начальная точка, активные проявления эмпатии - конечные точки, а пассивные когнитивные и аффективные проявления - промежуточные точки. Таким образом, эмпатия структурируется как ШКАЛА (SCALE), позитивный вектор которой осмысливается как ПУТЬ (PATH) - движение ВВЕРХ (UP) от безразличия к эмпатии, и ВНИЗ (DOWN) к состояниям, характеризующимся низким уровнем выражения когнитивной или аффективной эмпатии. Безразличие (indifference) отображает среднюю параметрическую норму, по обе стороны которой находятся противоположные полюса выражения признака. Параметрическая норма совпадает с объективной серединой, является отсутствием признака, нейтральной зоной. Аксиологическая норма находится не в середине шкалы, а совпадает с ее позитивным краем.

Образы ШКАЛА (SCALE) и ВВЕРХ-ВНИЗ (UP-DOWN) не только представляют структуру лексической репрезентации эмпатии, но также выражают аксиологические компоненты ее восприятия, где Up is Good, Down is Bad.

Образно-ценностная составляющая концепта ЭМПАТИЯ осмысливается как сила, лекарство, средство поднятия настроения (EMPATHY IS MEDICINE, EMPATHY IS POWER TO FREE FROM BURDEN, EMPATHY IS POWER TO RAISE SPIRIT). На основании классификации Г. Баретт-Леннарда и анализа когнитивных метафор, найденных в текстах, построена когнитивная модель процесса эмпатии, базирующаяся на схемном образе ПУТЬ.

Определен иллокутивный потенциал эмпатийных высказываний, дифференцированы конвенциональные и эмпатийные экспрессивы, проведен анализ детерминант эмпатии в эмпатийных высказываниях.

Эмпатийные экспрессивы направлены на изменения эмоционального состояния адресата, а нарративы эмпатии описывают выражение эмоционально-когнитивного резонанса адресанта. Иллокутивной целью эмпатийных экспрессивов является выражение собственного эмоционального состояния и/или осуществление определенного эмоционального влияния на адресата. Инференция эмпатии осуществляется на основе семантического наполнения предложения, с учетом контекста и намерения говорящего.

Ключевые слова: аффективная эмпатия, детская проза фэнтези, экспрессив, эмпатия, когнитивная эмпатия, когнитивно-дискурсивный подход, событийный концепт.

ABSTRACT

Ivanotchak N.I. Lingual cognitive and pragmatic aspects of empathy in juvenile fantasy prose. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology, Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – V.N. Karazin Kharkiv National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2017.

The thesis addresses lingual cognitive and pragmatic aspects of empathy in juvenile fantasy prose. EMPATHY is viewed as an event concept which arises in a variety of constituents of the COGNITIVE and AFFECTIVE parcels of EMPATHY domain and unfolds in two scripts which reflect its active and passive manifestations in a complete or an incomplete empathy scenario within a discursive context.

The interpretation of EMPATHY meaning is performed via establishing the correlation of empathy determinants (evaluation, emotiveness, expressiveness, and intensiveness) in discursive contexts. The illocutionary aim of evaluative expressive is to express the speaker's emotional state and/or to produce a specific emotional effect on the addressee.

Key words: affective empathy, cognitive empathy, cognitive-communicative approach, empathy, event concept, expressive speech act, juvenile fantasy prose.

Підписано до друку 01.08.2017.
Формат 60x90/16. Друк ризографічний.
Гарнітура Times New Roman.
Зам. 1008/2017. Ум. вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Ціна договірна.

Надруковано ФОП Сверделов М.О.
м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 24, корп. А, к. 33.
Свідоцтво про державну реєстрацію ВОО № 971661 від 13.12.2005.